

Bu dergide yayımlanan makalelerin telif hakları Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisine ait olup CC-BY-NC-ND lisansına uygun olarak açık erişim olarak yayımlanmaktadır / The copyright of the articles published in this journal belongs to Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi and they are published as open access in accordance with the CC-BY-NC-ND license.

Bu makalenin değerlendirmesi çift taraflı kör hakemlik ile yapılmıştır / This article was evaluated by double-blind peer review.

Etik bildirim: taed@ktb.gov.tr /Ethics notification: taed@ktb.gov.tr

Atıf Bilgisi/Citation

Czichon, R. M. ve Yılmaz, M.A. (2025). Hititlerin kutsal merkezi Nerik ve çivi yazılı belgelerde geçen DAHANGA'nın yorumlanması. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 90, 109-126.

Araştırma Makalesi

Hititlerin Kutsal Merkezi Nerik ve Çivi Yazılı Belgelerde Geçen DAHANGA'nın Yorumlanması*

Rainer M. CZICHON

Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Mehmet Ali YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Yazar Notu

Rainer M. CZICHON ● <http://orcid.org/0000-0002-8246-9229>

Mehmet Ali YILMAZ ● <http://orcid.org/0000-0002-3082-9691>

Bu çalışmaya Rainer M. CZICHON % 50, Mehmet Ali YILMAZ % 50 oranında katkı sağlamıştır.

Bu makalede herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu makalenin yazarları tarafından çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.

* Gönderilme Tarihi: 26 Haziran 2024; Kabul Tarihi: 20 Mart 2025; Yayımlanma Tarihi: 31 Temmuz 2025 / Submission Date: June 26, 2024; Acceptance Date: March 20, 2025; Publication Date: July 31, 2025.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Bu makale ile ilgili iletişim için Mehmet Ali YILMAZ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakóltesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun, Türkiye. adresine başvurunuz. mehmetaliylmz@gmail.com

Research Article

Nerik, the Sacred Center of the Hittites and the Interpretation of DAHANGA Mentioned in Cuneiform Documents

Rainer M. CZICHON

Uşak University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology

Mehmet Ali YILMAZ

Ondokuz Mayıs University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology

Author Note

Rainer M. CZICHON ● <http://orcid.org/0000-0002-8246-9229>

Mehmet Ali YILMAZ ● <http://orcid.org/0000-0002-3082-9691>

Rainer M. CZICHON has contributed 50% and Mehmet Ali YILMAZ has contributed 50% to the study.

There is no financial conflict of interest with any institution, organization or person in this article

The authors of this article declare that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all studies used were cited in the references.

This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained from literature reviews/published sources.

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

For communications regarding this article, please contact Mehmet Ali YILMAZ, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology, Samsun, Türkiye. mehmetaliylmz@gmail.com

Öz

Samsun ilinin güney ucunda, güney bölümü bakır yatakları bulunan Tavşan Dağları ile çevrelenen verimli Vezirköprü Havzası'nın kuzey ucunda kurulan Oymaağaç Höyük, Kızılırmak'a ulaşımın kolay sağlandığı bir noktadadır. Kalkolitik Çağ'da bakır ticaretinin başlamasıyla birlikte Karadeniz kıyılarına ve Kızılırmak Kavsi'ne, örneğin İkiztepe'ye giden kervanların tamamı Oymaağaç Höyük'ten geçmek zorunda kalmıştır. 200x190 m (yak. 4 hektar) gibi nispeten küçük bir alana sahip olmasına rağmen 5500 yıllık yerleşim yeri olarak sürekli kullanımını bu elverişli konuma borçludur. Hitit Dönemi'nde ayrıcalıklı bir statü kazanan yerleşim, önce vergi muafiyetinden faydalanmış, daha sonra ise eşsiz ve esrarengiz *DAHANGA*yla hava tanrısı Taru'nun kült yeri olarak Nerik adıyla tarihe geçmiştir. *DAHANGA*'nın görünümü ve büyüklüğü ile Nerik yerleşimi içerisindeki konumu günümüzde hala tartışma konusudur. Hititler her şeyden önce yıl boyunca kaynayan pınara değer veriyor ve onu tonozlu bir merdivenle koruyordu. Sonuç olarak suya güvenli erişim hem barış zamanlarında hem de kriz zamanlarında mümkün oluyordu. Hitit çivi yazılı metinlerde "Hava Tanrısı'nın sevdiği pınar" olarak anılan bu kuyu, daha sonraki Demir Çağı ve antik tünel sistemlerine örnek teşkil etmektedir. Hitit krallarının büyük bayramlarda yaptıkları kült gezileri de Nerik'te sona eriyordu. Başkent Hattuša'daki büyük tapınaktan başlayan yolculuk, imparatorluğun çekirdek bölgesindeki birçok yerden geçerek Kuzey Anadolu dağlarına kadar ilerlemekteydi. Bu ara istasyonların lokalizasyonu için yolculukların başlangıç ve bitiş noktaları olan Hattuša-Boğazköy ve Nerik-Oymaağaç Höyük, Hitit topografyasında lokalizasyonu kanıtlanmış önemli noktalardır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Oymaağaç, Dahanga, Nerik, Hava Tanrısı

Abstract

Oymaağaç Höyük is located at the southern end of the province of Samsun, at the northern end of the fertile Vezirköprü basin, which is surrounded by the Tavşan Mountains with its valuable copper deposits. At this point access to the Kızılırmak is easy. With the beginning of the copper trade in the Chalcolithic period, all caravans heading towards the Black Sea coast and the Kızılırmak estuary, e.g. to İkiztepe, had to pass the Oymaağaç Höyük. Despite its comparatively small size of 200 x 190m, i.e. almost 4 hectares, the place owes its 5500 years of continuous use as a settlement to this convenient location. The place gained privileged status in Hittite times, when it first benefited from tax exemption and then went down in history under the name Nerik as a cult place of the weather god Taru with its unique and enigmatic *DAHANGA*. The appearance and size of the *DAHANGA*, as well as its location within the settlement of Nerik, are still hotly debated today. Above all, the Hittites value its year-round bubbling spring and protect it with a long vaulted staircase that is unparalleled in the history of ancient oriental architecture. As a result, safe access to the water was possible in times of peace as well as in times of crisis. The 'Deep Source of Nerik', as it is called in the Hittite cuneiform texts, thus forms the model for later Iron Age and ancient underground stairway systems. The cult routes that the Hittite kings carried out at the great festivals also ended in Nerik. They began at the great temple in the capital of Hattuša and led through numerous places in the core area of the empire to the northern Anatolian mountains. For the localization of these substations, Hattuša-Boğazköy and Nerik-Oymaağaç Höyük, the starting and ending points of the routes, are important points with confirmed localization in the Hittite topography.

Keywords: Hittite, Oymaağaç, Dahanga, Nerik, Weather God

Hititlerin Kutsal Merkezi Nerik ve Çivi Yazılı Belgelerde Geçen *DAHANGA*'nın Yorumlanması

Vezirköprü Havzası'nın kuzey ucunda, Kızılırmak (Hititçe *Maraššantiya*) kenarındaki bir geçidi uzaktan görülebilen 200x190 m boyutlarındaki Oymaağaç Höyük¹ (Şekil 1-2) Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'nda gelişen bakır ticareti sırasında kurulmuş olduğu düşünülen bir yerleşim yeridir. Bakır, Tavşan Dağları'ndaki cevher yataklarından Karadeniz kıyılarına taşınıyordu (Bilgi, 2001, s.13). Yakın Doğu'nun ilk alaşımı olarak da bilinen arsenikli bakırın erken örnekleri İkiztepe'de bulunmuştur (Tekin, 2015, s. 136). Bugün bile Karadeniz'e giden en kısa yolun Oymaağaç Höyük'ten geçtiği düşünüldüğünde Hititler de bu avantajı kullanmaktan geri kalmamışlardır. Burada bir kült şehir kurmuşlar ve *NERİK* adını vermişlerdir. 20 yıldır devam eden Türk-Alman (2005-2018) ve Türk bilim insanlarının araştırmaları (2018'den beri) sayesinde Oymaağaç Höyük'ün önemi adım adım ortaya çıkmaktadır.

Hititleri, imparatorluğun kuzey sınırında kendi kült şehirlerini kurmaya iten neden ne olabilir? Öncelikle belirtmek gerekir ki Nerik, ancak Kaşkalıların ortaya çıkmasıyla bir sınır bölgesi hâline gelmiştir. Bundan önce ise Hititlerin etki alanı Karadeniz'e kadar uzanmaktaydı. O dönemde vergiden muaf olma ayrıcalığına sahip olan Zalpa ve Nerik kentleri, Hitit İmparatorluğu içinde özel bir rol oynuyordu. Yerleşim yeri olarak seçtikleri Oymaağaç Höyük, Karadeniz'in en eski yerleşim yerlerinden biriydi. Birkaç fırının bulunduğu bir atölye alanından elde edilen ¹⁴C verileri de gösteriyor ki bu yerleşimin geçmişi en azından Orta Kalkolitik Çağ'a (MÖ 4490-4360, %95,4) kadar gitmekteydi (Hnila, 2019, s. 61).

Kutsal Merkez Nerik

Oymaağaç Höyük'ün en yüksek noktasındaki yapının Hava Tanrısı Tapınağı olduğu, yalnızca plan özellikleriyle değil aynı zamanda diğer buluntularla da anlaşılmaktadır. Çanak çömlek buluntuları ve çivi yazılı tablet parçalarının yanı sıra çoğunluğu parlak kırmızı renkte olan 32 adet boynuz, ayak ve göz parçası da bu eşleşmeyi desteklemektedir (Şekil 3). Bu pişmiş toprak boğa parçaları, Hava Tanrısı'nın muhafızları olarak bilinen ve Nerik'te beş farklı tipte ele geçen Şerri ve Hurri figürinlerine veya sırttan bardaklı boğa ritonlarına aittir. Benzer örnekleri Boğazköy, Kuşaklı, Kayalıpınar ve İnandıktepe'de görülmektedir (Tappert, 2019, s.101-102). Ayrıca yapı planı, düzensiz dış cephesiyle Hattuša-Boğazköy'deki erken dönem tapınaklarına, özellikle de Yukarı Şehir'deki V. Tapınak'a benzemektedir. Son olarak çoğunluğu kâselerden oluşan ve aralarında birkaç sürahinin de bulunduğu yüzlerce adak kabı (Şekil 4-5), yapının kült bağlamını kanıtlamaktadır. Benzer objeler, Hitit başkenti Hattuša'nın Yukarı Şehir'inde "Kutsal Gölet" olarak adlandırılan alanda da çok sayıda bulunmaktadır (Schoop, 2011, s. 247-248). Bir ritüel kapsamında değerli malzemeler ve yağ, bal vb. ürünler küçük porsiyonlar hâlinde bu adak kaplarının içinde hava tanrılarına sunulurdu². Kâse formundaki adak kapları, Oymaağaç Höyük'te olduğu gibi çarkta hızlı bir şekilde üretilip işlevini yerine getirdikten sonra çöpe atılıyordu. Hızlı üretim biçimi (Şekil 5), öncelikle kil kütlesinden³ dikkatsizce kesildiği görülen tabanlarındaki ip ve üzerindeki kasıtsız parmak izleri ile pişirme öncesinde uygunsuz depolamaya bağlı olarak oluşan düzensiz cidarlarında kendini gösterir. Bu küçük kapların yalnızca küçük bir kısmı iyi kalitededir.

1 Hattuša ve Şapinuva gibi büyük Hitit yerleşimleriyle karşılaştırıldığında 4 hektar küçük görünmektedir. Ancak Roger Matthews ve Claudia Glatz tarafından yürütülen Paphlagonya yüzey araştırmasının da gösterdiği gibi yüksek kesimlerde yerleşim büyüklüklerinden ziyade başka parametreler öne çıkıyor. Paphlagonya'da en büyük yerleşim yerleri 6-7 hektardır. Oymaağaç Höyük bu yönüyle Kuzey Anadolu dağlarındaki orta büyüklükteki yerleşim yerlerinden biridir.

2 Oymaağaç Höyük projesinin eski fotoğrafçısı Dr. Henning Marquardt Hindistan seyahati sırasında 3300 yıl sonra neredeyse aynı geleneği gözlemledi (Marquardt, 2018, s. 34-35).

3 Önce çömlekçi çarkının üzerine konik bir kil bloğu merkezlenir ve ardından kâseler 3-5 dakika aralıklarla döndürülerek, tıpkı Mısır duvar resimlerinde olduğu gibi, bir ip ile kesilir.

Nerik Hava Tanrısı Tapınağı'nın en geç evresi MÖ 13. yüzyılın ikinci yarısında tarihlenmektedir⁴. Tapınağın bu kadar kötü korunmuş durumda açığa çıkarılmış olmasının yalnızca I. Hantili Dönemi'nde Kuzey Anadolu'da ilk kez somut olarak karşımıza çıkan Kaşkalar⁵ ile yaşanan çatışmalarla değil, aynı zamanda yaklaşık 800 yıl süren Demir Çağı yerleşim süreci ile açıklanabilir. Demir Çağı sakinleri, devasa Hitit surları arasındaki gevşek, yumuşak boşluklara, çoğunlukla armut biçimli, irili ufaklı düzinelerce çukur kazarak tapınağın kalıntılarını Gravyer peyniri gibi delmişlerdir (Şekil 6). Ancak muhtemelen başlangıçta tahıl depolama çukuru⁶, daha sonra ise atık çukuru olarak kullanılmış olan çukurlar, Nerik'in lokalizasyonu açısından çok önemli olan birkaç kil tablet parçası⁷ da dahil olmak üzere çok sayıda Demir Çağı veya daha eski dönemlere tarihlenen küçük buluntuları içermektedir⁸.

Şimdiye kadar, sandık şeklinde tipik bir Hitit surunun bulunamamış olması da Demir Çağı insanların inşaat faaliyetleriyle açıklanabilir⁹. Modern Oymağaç köyünün sakinlerinin yaptığı gibi Demir Çağı halkları da evlerini inşa etmek için tepedeki Hitit kalıntılarına ait taşları kullanmışlardır. Kuzeybatı kazı alanında yapılan yeni kazılarda ortaya çıkarılan Demir Çağı duvarları, hemen kuzeydeki Hitit sur kalıntılarından gelmiş olabilecek büyük taşları içermektedir. Benzer bir durum Hitit Dönemi'nde yaşandığına dair izler de tespit edilmiştir. Kuzey bölgenin yeniden fethedildiği ve Hitit tapınakları ile saraylarının yenilendiği III. Hattuşili'nin veya IV. Tuthaliya'nın (Klinger, 2016, s. 58) ustaları da Hitit İmparatorluğu'nun eski tapınağının taşlarını kullanarak yeni tapınağı yapmışlardır. Bu nedenle eski tapınağın duvar temellerinde büyük boşluklar dikkati çekmektedir.

Oymağaç Höyük'te Hitit Dönemi için önemli bir diğer yapı, Nerik Hava Tanrısı'nın "Sevdiği Pınar" veya "Derin Pınar" olarak adlandırılan kutsal alanıdır. Yapılan kazılarda, son bölümünde 4x2 metre büyüklüğünde ve 2 metre derinliğinde bir yer altı su havuzuna ulaşan tonozlu merdivenler ortaya çıkarılmıştır (Şekil 7) (Czichon, 2020, s.162, Abb. 2). Bu keşifle, çivi yazılı metinlerde adı geçen bir yapının varlığı arkeolojik olarak doğrulanmıştır (Czichon, 2020, s.159 vd.; Czichon ve Mielke, 2019, s.135 vd.). "Derin" bugün yüzeyden yaklaşık 8 metre olan derinlik anlamına gelmelidir. Yaklaşık 55 taş basamaktan oluşan merdiven, her iki taraftan çıkıntı yapan, 60-100 cm arasında değişen uzunlukta taşlardan oluşan ve kilit taşıyla kapatılan tonozla (*corbel*) örtülmüştür (Şekil 8). Benzer yapılar Boğazköy, Alaca Höyük, Külhöyük ve Kuzey Suriye'deki liman kenti Ugarit'te karşımıza çıkmaktadır. Pınar havuzuna su, üçgen biçimli bir olukla sağlanıyordu. Su seviyesi, meşeden yapılmış ve kurşunla güçlendirilmiş bir drenaj mekanizmasıyla gelişmiş bir şekilde kontrol edilebilmekteydi (Şekil 9). Yapılan tarihlemelere göre bu mekanizma, yüzde 95,4 olasılıkla, MÖ 1521-1420 (Czichon ve Mielke, 2020, s.174) dönemine aittir ve böylelikle Eski Yakın Doğu'nun bilinen en eski ahşap mekanizmalarından biri olarak literatüre geçmektedir¹⁰. Demir Çağı ve Helenistik-Roma dönemlerine tarihlenen su kaynaklarına giden ve kayaların içine oyulmuş çok sayıda merdivenli su

4 Geç İmparatorluk tapınağının inşası radyokarbon sonuçlara göre %95,4 olasılıkla MÖ 1259-1214 dönemine tarihlenmektedir. Kontekst veri eksikliği nedeniyle tapınağın yıkımına henüz tarih verilemiyor (Hnla, 2019, s. 66). Ancak Nerik metinlerinde iki kez adı geçen II. Şuppiliuluma Dönemi'nde veya sonrasında gerçekleşmiş olmalıdır (Klinger, 2016, s.56).

5 Kaşkaların kimliği, örgütlenme biçimleri (kabileler halinde mi yaşadıkları), yaşam tarzları (Karadeniz Bölgesi için hâlâ tipik olan, ancak arkeolojik bulgularla yeterince kanıtlanamayan ahşap mimari) ve kökenleri (göçmen mi yoksa yerli mi oldukları) hâlâ çözilememiş bir araştırma sorusudur. Bu konudaki sınırlı ipuçları, Boğazköy'deki çivi yazılı metinlerden elde edilmektedir. Ancak bu bilgilerin Hititler tarafından, yani düşman safından aktarıldığı göz önünde bulundurularak şüpheyle değerlendirilmesi gerekmektedir. İlk kez Nerik'te görülen ve Hitit çanak çömleklerinden teknik ve malzeme açısından farklılık gösteren kırmızı boyalı, çark yapımı Geç Tunç Çağı çanak çömleklerinin Kaşkalarla ilişkilendirilebileceği hipotezi oldukça iddialıdır. Boğazköy'deki çivi yazılı arşivlerde bilinmeyen dillerde yazılmış metinlerin sürekli olarak yer alması dikkate alındığında, bu çömleklerin üreticileri arasında yalnızca Kaşka halkının değil, diğer grupların da bulunabileceği düşünülmelidir.

6 Benzer toprak çukurlar bugün Vezirköprü'nün güneyindeki dağlarda, örneğin Tahtaköprü köyünde yapılan etnografik gezi sırasında da gözlenmiştir. Bu çukurlar patates veya elma depolamak için kullanılıyorlardı.

7 Örneğin; 7389:039:007, 7483:083:006, 7584:040:001, 7584:040:002, 7585:029:013, 7585:029:014, 7586:013:006, 7588:017:007, 7588:044:003, 7684:044:005, 7685:272:001, 7784:034:003, 7784:047:003, 7785:034:007 no.lu buluntular.

8 Erken Demir Çağı'na tarihlenen 7383:059 çukuru çanak çömlek deposu, Demir Çağı'na tarihlenen 7483:054 çukuru tezgâh ağırlıklar deposu olarak kullanıldı. Orta veya Geç Tunç Çağı'na ait buluntuların arasında elipsoid bir sapan taşı (7383:053:005), bir bulla parçası (7584:005:001), iki kabarık mavi damlalı sarı renkli bir cam boncuk (7585:058:004, 7685:028:003), bronz bir küpe parçası (7586:046:005), bronz bir "toggle pin" (7389:030:003), kırmızı boyalı bir terracotta heykelin ayağı (7389:033:006) ve bir alabastron parçası (7588:043:004) yer alıyor. Farklı çukurlarda ortaya çıkan üç adet mermer bilezik parçası Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir (7285:006:003, 7383:021:011, 7483:007:003). (bkz. <https://www.nerik.de>).

9 Tepenin kuzeybatı kenarında 2024 yılı için planlanan basamaklı açmanın (step trench) çeşitli dönemlerdeki surlar hakkında bilgi vermesi amaçlanmaktadır.

10 TÜBİTAK-MAM laboratuvarında belirlenen 14C tarihlenmesi, Hitit Dönemi'nde ahşap drenaj mekanizmasının kullanıldığını doğrulamaktadır.

tünelleri (örneğin Yazılıkaya-Midas Şehri veya Bafra-Asarkale), Hitit mimarlarının şaheserleri olan bu yapılar örnek alınarak yapılmış olmalıdır (Şenyurt ve Bulut, 2020, s. 238-239).

Hitit mitolojisine göre hava tanrısı sinirlenince çok sevdiği pınara çekildi ve ülkede kuraklık baş gösterdi (Haas, 1994, s. 708-719). Yalnızca sunular ve bir hile yoluyla tapınağına dönmeye ikna edilebildi. Sonra yine kurak tarlaları sulayan bereketli yağmuru “ekmek çıksın diye” (Haas, 1994, s. 325) gönderdi¹¹. Yer altı su havuzundaki çamurlu toprağın yüzdürülmesiyle elde edilen botanik örnekleri son derece önemli veriler sunmaktadır. Söz konusu numuneler, Kalkolitik Çağ’da belgelenen siyez¹² ve emmer tahıl çeşitlerinin, Geç Tunç ve Demir çağlarında yerini arpa ve çıplak buğdaya bıraktığını gösteriyor. Bu değişim, Geç Tunç Çağı’nın sonlarına doğru yaşanan sıcak iklimle birlikte tahıl stoklarında kıtlığa ve sonuç olarak da Hitit İmparatorluğu’nun çöküşüne yol açmış olabilir. Ayrıca nemli ve kumlu çamurda çok sayıda yabancı bitki, incir, ahududu veya böğürtlen, mürver, ardıç, üzüm ve zeytin korunmuştur. Bu durum, kömürleşmiş bitki kalıntılarının spektrumunu önemli ölçüde genişletmektedir (Rössner, 2019, s. 114-115; 2022). En heyecan verici buluntular arasında fındığıyla ünlü Orta Karadeniz Bölgesi’nin şu an için en eski buluntuları arasında yer alan fındık içleri ve kabukları yer alıyor (Şekil 10).

DAHANGA’nın Yorumlanması

Nerik ile Oymaağaç Höyük eşitlemesi için en önemli kanıtlardan biri de ele geçen kil tabletlerden en küçük olanıdır (Oymaağaç Höyük Textfund 13/2-Şekil 11) (Klinger, 2016, s.23). Yaklaşık 5 cm büyüklüğündeki bir tablet parçasında yalnızca dört çivi yazısı işaret okunabilmektedir: DA-HA-AN-GA. *Dahanga*, sadece Nerik kenti ve onun hava tanrısı ile bağlantılı olarak Hattuşa arşivlerinde ve Oymaağaç Höyük’te bulunan tablet parçalarında ortaya çıkan bir yapı veya mimari ögedir.¹³ Bazen taş tanımlayıcısı bazen de ahşap tanımlayıcısıyla¹⁴ verilen bu isim ya hava tanrısının tapınağının bir parçası¹⁵ ya da bağımsız bir binayı tanımlamaktadır (Sürenhagen, 1981, s. 107).

Çivi yazılı metinlerde geçen bu yapının arkeolojik olarak kanıtlanması Oymaağaç Höyük/Nerik kazı projesinin önemli sorularından biri olmuştur. Hattuşa-Boğazköy, Şapinuva-Ortaköy, Sarissa-Kuşaklı, Hanhana-İnandıktepe, Tapigga-Maşat, Alaca Höyük, Resuloğlu, Büklükale ve diğer Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen kentlerde böyle bir yapı tanımlanmamaktadır. Yalnızca Nerik’te bulunan bu ünik yapıyı tanımlamak için daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar Oymaağaç Höyük’te¹⁶ ve de diğer Hitit yerleşimlerinde gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkarılan tanımlı yapılar kent planını kurgulamaya yetecek nitelikte değildi. Bunun ötesinde şehir planlarını mimari özellikler açısından karşılaştırmaktan hâlâ çok uzağız. Bunun başlıca nedeni, hâlâ büyük kamu binalarına odaklanan kazı stratejileridir.¹⁷

Dahanga hakkında şimdiye kadar ifade edilen metinsel yorumlar Oymaağaç Höyük’teki arkeolojik karşılıklarıyla nasıl ilişkilendirilebilir? Eğer *dahanga*, Volkert Haas’ın bahsettiği gibi, çeşitli yapı aşamalarından

11 Güngör Karauğuz’un yayını Hititler için ekmeğin ne kadar önemli olduğunu ve ne çeşit ekmek çeşitleri bildiklerini ortaya koymaktadır (Karauğuz, 2007).

12 Burhan Ulaş’ın araştırmaları Siyez (*Einkorn*) yetiştiriciliğinin Karadeniz Bölgesi’nde uzun bir geleneğe sahip olduğunu ve Neolitik Dönem’e kadar uzandığını göstermektedir (Ulaş, 2019). Özellikle sağlıklı sindirim için önemli olan bu tahıl türü, birkaç yıl önce yeniden keşfedilerek artık pek çok fırında bulunabiliyor (bkz. <https://www.siyezevi.com.tr/>).

13 Chicago Hittite Dictionary’de (CHD P:211 Par.a), büyük bir ağaçtan bahsedilmesi nedeniyle ormanda bir koru ya da açıklık olabileceği hipotezi olası görülmektedir (Lamante, 2014, s. 451-452).

14 Farklı determinatifler sorusuna ilişkin J. Klinger, Hattuşa’daki Hitit yazıcılarının muhtemelen Dahanga’yı bilmedikleri ve bu nedenle hangi determinatifi kullanacakları konusunda kararsız kaldıkları varsayımını dile getirmektedir (Klinger, 2016, s.55; 2019). Bu nedenle farklı metinlerde determinatif olarak GIŞ (ahşap), NA4 (taş), URU (kent) ve DINGIR (tanrı) bile kullanıldı (Lamante, 2014, s. 452). Fakat Nerik’teki tablet yazıcıları *dahanga*’nın inşaat materyalini bilmesi gerekiyordu. Muhtemelen Sürenhagen’in belirttiği gibi bu yapı ahşaptan yapıldı ve III. Hattuşili’nin Nerik’i fethinden sonra daha dayanıklı olsun diye taştan yeniden inşa edildi (Sürenhagen, 1981, s. 107).

15 Volkert Haas için burası hava tanrısının heykelinin bulunduğu kutsal yer (*sancta sanctorum*) olabildi (Haas, 1970, s. 267; 1994, s. 598, 601).

16 Oymaağaç Höyük’te Geç Tunç Çağı (Hitit) tabakasında tanımlı mimari bulgular arasında, şimdiye kadar, bir mabet, bir sur kapısı ve “Nerik Pınarı” olarak tanımlanan tünel açığa çıkarılmıştır.

17 Kuzey Suriye’deki Geç Tunç Çağı kenti Munbaqa’nın kapsamlı bir şekilde araştırılmış olması bir istisnadır. Oymaağaç Höyük’teki Hitit tapınağının çevresini detaylı bir şekilde araştırmak amacıyla höyüğün kuzeybatısında 2021 yılından beri geniş çaplı kazılar yürütülmektedir.

oluşan yaklaşık 40x40 metre büyüklüğündeki tapınak binasına (Şekil 12) bir kutsal alan olarak entegre edilmişse arkeolojik bir tanımlama zor gibi görünüyor. Çünkü tepedeki kazılarda sadece mabedin temel duvarlarının kalıntıları ortaya çıkarıldı. Bu alanlardan elde edilen bilgiler *dahanga*'yı tanımlamak için yeterli değildir. Örneğin, çivi yazılı kaynaklardan bilinen pişmiş toprak sunaklara (Lamante, 2014, s. 443), koyun ve sığır kemiklerine veya küçük buluntulara sahip olan bir tabana rastlanamadı. Ancak tapınağın erken evrelerine ilişkin daha kapsamlı bir çalışmanın, *dahanga*'nın kimliğine dair ipuçları verebileceği düşünülebilir. Kanıtlanmış olmasa da Eski Yakın Doğu'da kutsal yapıların aynı yerde devamlılığı göz önüne alındığında, eski tapınağın altında gün ışığına çıkan ve stratigrafik dizinde OymKuppe LBA 2 Evresine (MÖ 1600-1550) tarihlenen Bina 3'ün (Şekil 12: mabedin içindeki mavi/turuncu kalıntılar) de kült önemi taşıması kuvvetle muhtemeldir.

S. Lamante'nin Varşova'daki 8. Uluslararası Hititoloji Kongresi'ndeki bir konferans için derlediği ve analiz ettiği az sayıdaki yazılı belge, *dahanga*'nın tapınağın dışında bir bina olabileceğine dair kanıtlar da sağlamaktadır (Lamante, 2014, s. 450). Bu görüşe göre, tepede yer alan bir bina¹⁸ ve bu bina bazen yüz kadar koyunun toplanabileceği geniş bir odaya sahiptir (Lamante, 2014, s. 448). Ayrıca burası kralın adak hayvanlarının kurbanı hazırlandığı bir yerdir (Klinger, 2016, s.53, dipnot 106). Aynı zamanda kraliyet çiftinin her yıl düzenlenen kült festivalleri kapsamında Nerik'e geldiklerinde ilk ziyaret ettikleri bir yapıydı (Lamante, 2014, s.448, dipnot 37). Bu durum, yapının bir şehir kapısının yakınında olduğunu da düşündürmektedir. Tepenin doğu tarafındaki şehir kapısının, hava tanrısının tapınağının hemen yakınında olması nedeniyle bahse konu kapı olduğu düşünülemez. Oymağaç Höyük'ün batı tarafında, modern bir erozyon hattının yakınında olabilecek bir şehir kapısı olması daha muhtemeldir.

Dahanga'nın tanımlanmasında bir başka referans noktası da, "Nerik Ay Bayramı"¹⁹ sırasında *dahanga*'ya kurban olarak keçi ve teke getirilmesine izin verilmemesidir. Zooarkeolojik analizlerin de yardımıyla, tepede (Lamante, 2014, s. 449-450) bulunan bir binada koyun ve diğer hayvan kemiklerinin bulunabileceği ancak keçi kemiklerinin bulunmadığı (Lamante, 2014, s. 440), geniş bir odanın (Lamante, 2014, s. 448) bulunması gerekmektedir. Ancak koyun ve keçi kemiklerinin birbirine çok benzemesinden dolayı bunu anlamak sadece iyi durumdaki ve parça bütünlüğü tam olan kemikler sayesinde mümkün olabilir (Boessneck ve ark., 1964; Mallet ve Guadelli, 2013). Yıllardır süren kapsamlı zooarkeolojik araştırmalara rağmen böyle bir bulgu henüz gün ışığına çıkamadı. Tersine bu durum, *dahanga*'nın tepedeki tapınak bölgesinde bulunmadığı ve hala höyüğün farklı bir bölgesinde keşfedilmeyi beklediği anlamına gelebilir. Hattuşa'daki Aslanlı Kapı'da bulunan yazıt (Seeher, 2005, s. 43-44) ya da Kaynak Mağarası (Almanca *Quellgrotte*) enkazında bulunan yazıtlı stel (Seeher, 2005, s. 25) ile karşılaştırılabilecek yazılı bir buluntu olmadan, *dahanga*'yı kesin olarak tanımlamak muhtemelen mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Oymağaç Höyük'ün en az 5500 yıldır kesintisiz olarak yerleşim yeri ve nekropol olarak kullanılması, yerleşimin nispeten küçük boyutuna (4 hektar) rağmen önemli bir merkez olduğunu kanıtlamaktadır. Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na uzanan köklü geçmişi, *Maraşşantiya*'yı (Kızılırmak) aşan bir geçişe yakın jeostratejik konumu, yıl boyunca taze su kaynağına sahip olması ve muhtemelen Hitit öncesi dönemde de korunaklı bir pınara ev sahipliği yapması nedeniyle Hititler tarafından bir kült alanı, yani Hava Tanrısı Taru'nun kutsal mekânı olarak seçilmiştir.

Çivi yazılı tabletlerde yer alan bilgilerin arkeolojik olarak doğrulanmasıyla birlikte Nerik'in lokalizasyon sorunu çözülmüştür. Boğazköy arşivlerinin yanı sıra Oymağaç Höyük'te ele geçen tabletlerde defalarca geçen "Nerik" adı ile birlikte, Nerik'e ve Nerik Hava Tanrısı'na özgü tanımlayıcıların da çivi yazılı belgelerde yer alması, bu eşleştirmeyi güçlü kılmaktadır. Bu tanımlayıcılardan biri olan *dahanga* teriminin ilk kez yorumlanması, Nerik'te sürdürülen kazıların stratejisine katkı sağlamaktadır. *Dahanga*'nın Hava Tanrısı Tapınağı'nda nasıl bir mimarî unsur temsil ettiğine dair kesin arkeolojik bulgular henüz mevcut olmamakla birlikte, devam eden kazıların bu konuda yeni bilgiler sunacağı öngörülmektedir.

18 Oymağaç Höyük'ün bugünkü topoğrafyasına bakıldığında en yüksekte yalnızca Hava Tanrısı Tapınağı vardır. Ancak yerleşim tepesinin Hitit Dönemi'ndeki görünümü, özellikle höyüğün kuzeybatı köşesinde yer alan metrelerce yükseklikteki Orta ve Geç Demir Çağı dolguları dikkate alındığında farklı olabilir.

19 Monatsfest von Nerik (Lamante, 2014, s. 437)

Kaynakça

- ARWA Association [@arwaassociation1802]. (2023, 21 Ağustos). *Highway to Science: Waterlogged and Charred Macro Remains from Hittite Oymaağaç Höyük* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=zJJ0s4tpiRI>
- Bilgi, Ö. (2001). *Protohistorik Çağ'da Orta Karadeniz Bölgesi madencileri: Hint-Avrupalıların anavatanı sorununa yeni bir yaklaşım / Protohistoric Age metallurgists of the Central Black Sea Region: A new perspective on the question of the Indo-Europeans' Original Homeland*. TASK Vakfı.
- Bilgi, Ö. ve Özbal, H. (2004). *Anatolia – cradle of castings / Anadolu – dökümün beşiği*. Döktaş.
- Boessneck, J., Müller, H.-H. ve Teichert, M. (1964). Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen Schaf (Ovis aries Linné) und Ziege (Capra hircus Linné). *Kuhn Archiv*, 78, 1-129.
- Czichon, R. M. (2022). Basler Lackerli. In M. Herles, C. Beuger, J. Becker, & S. Arnhold (Eds), *Von Syrien bis Georgien – durch die Steppen Vorderasiens, Festschrift für Felix Blocher* (pp.121-129). Zaphon.
- Czichon, R. M. (2020). Die 'tiefe Quelle' von Nerik (Oymaağaç Höyük). In S. Görke ve C. W. Steidler (Eds), *Cult, Temple, Sacred Spaces* (pp. 159-178) Harrassowitz Verlag.
- Czichon, R. M., ve Mielke, D. P. (2020). Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2019. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 152, 155-189.
- Czichon R. M., Klinger J., Hnila P., Mielke D. P., Böhm H., Forster C., Griggs C., Kaehler M., Günther K. K., Lehmann M., Lorentzen B., Manning S., Marklein K., Marquardt H., Reichmuth S, Richter J., Rössner C., Sadıklar B., Seuffer K., Robert S., Irene T., Von Der Osten H. -Woldenburg, Weber M., Wolter H. ve Yılmaz M.A. (2019). Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151, s. 39-200.
- Erdoğan, Ö. G. (2021). *19. ve 20. yüzyıllarda Samsun kentinin bütün tarımı ve sanayii çerçevesinde ekonomik ve toplumsal gelişimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Haas V. (1970). *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*. Päpstliches Bibelinstitut.

Haas, V. (1994). *Geschichte der hethitischen Religion*. Brill.

Hnila, P. (2019). Radiokarbondatierungen. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151, 58-69.

Karağuz, G. (2007). *Hititler Döneminde Anadolu'da ekmek*. Arkeoloji ve Sanat.

Klinger, J. (2016). Textfunde. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2011-2015. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 148, 53-60.

Klinger, J. (2019). Textfunde. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018, Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151, 89-91.

Lamante, S. (2014). Das dahanga: seine Struktur und seine kultische Bedeutung. In E. Taracha, P., & Kapelus, R.(Eds.), *Proceedings of the Eighth International Congress on Hittitology* (pp. 437-459). Agade.

Mallet, C. ve Guadelli, J.-L. (2014). Distinctive features of *Ovis aries* and *Capra hircus* petrosal parts of temporal bone: Applications of the features to the distinction of some other Caprinae (*Capra ibex*, *Rupicapra rupicapra*). *PALEO, Revue d'archéologie préhistorique*, 24, 1-37.

Marquardt, H. (2018). Indische und hethitische Miniaturschalen. *Neue Keramik*, 35, 34-35.

Mielke, D. P. (2019). Unterirdischer Treppengang und Quellkammer. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018, Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151, 135-155.

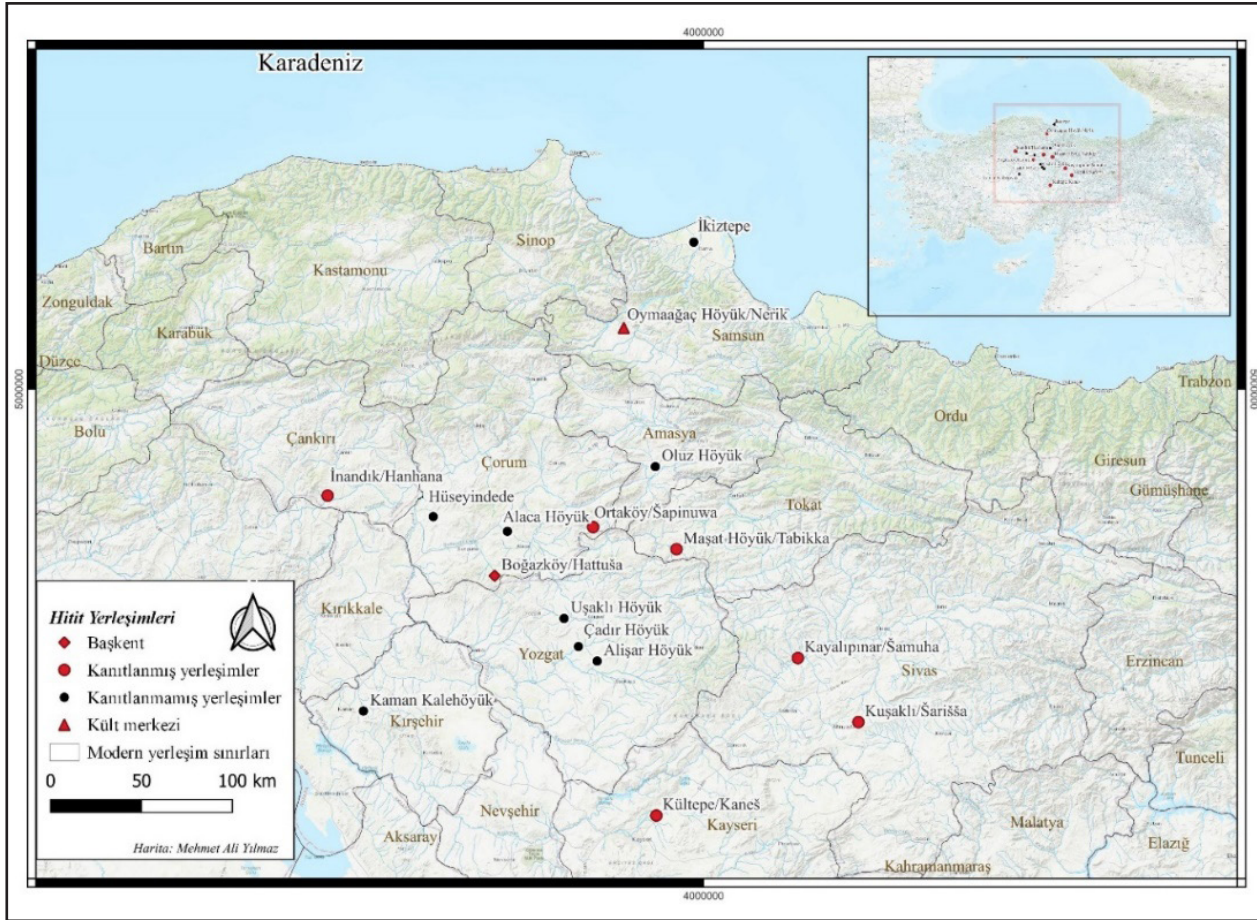
Rössner, C. (2019). Archäobotanik. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151, 112-119.

Schoop U. D. (2011). Hittite Pottery: A Summary In H. Genz H., D.P Mielke (Eds.) *Insights into Hittite History and Archaeology* (pp. 241-274). *Colloquia Antiqua*

Sürenhagen, D. (1983). Zwei Gebete Hattušilis und der Puduhepa. Textliche und literaturhistorische Untersuchungen. *Altorientalische Forschungen*, 8, 83-168.

- Şenyurt, S. Y. ve Bulut, A. E. (2020). Pontos Bölgesi basamaklı tünellerinin köken ve işlevleri üzerine bazı öneriler. *Seleucia, X*, 227-250.
- Tappert, C. (2019). Stierterrakotten. *Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik 2016-2018, Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 151.101-105.
- Tekin, H. (2015). *Eski Anadolu madencileri, arkeolojik veriler ışığı altında başlangıcından Demir Çağı'na kadar*. Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ulaş, B. (2019). Re-Interpreting the uses of hulled wheats in the Neolithic Period based on their Cultivation in today's Northern Anatolia. In M. Baldi, R. Dan, M. D. Donne, G. Lucarini, G. Mutri (Eds), *Archaeology on Food: New Data from International Missions in Africa and Asia Proceedings of the 1st Workshop on the Archaeology of Food Rome* (pp. 213-230). ISMEO Serie Orientale Roma Nuova Serie.

Şekil 1

Hitit Coğrafyasında Geçen Yer Adları

Not. Harita, Mehmet Ali Yılmaz tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2

Oymaağaç Höyük/Nerik Hava Fotoğrafı

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 3

Şerri Ve Hurri Figürinlerine Ait Parçalar

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 4

Adak Kabı (Sürahi)

Not. Görsel, Oymağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 5

Üretim Hatalı Ve Özensiz Adak Kabı Örneği

Not. Görsel, Oymağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 6

Demir Çağı Çukurlarının Hava Fotoğrafı

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 7

Nerik Pınarının Havuzu

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 8

Tünelin Fotogrametrik Kesiti

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 9

Havuzdaki Ahşap Drenaj Mekanizması

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 10

Havuzdan Ele Geçen Fındık Kabuğu

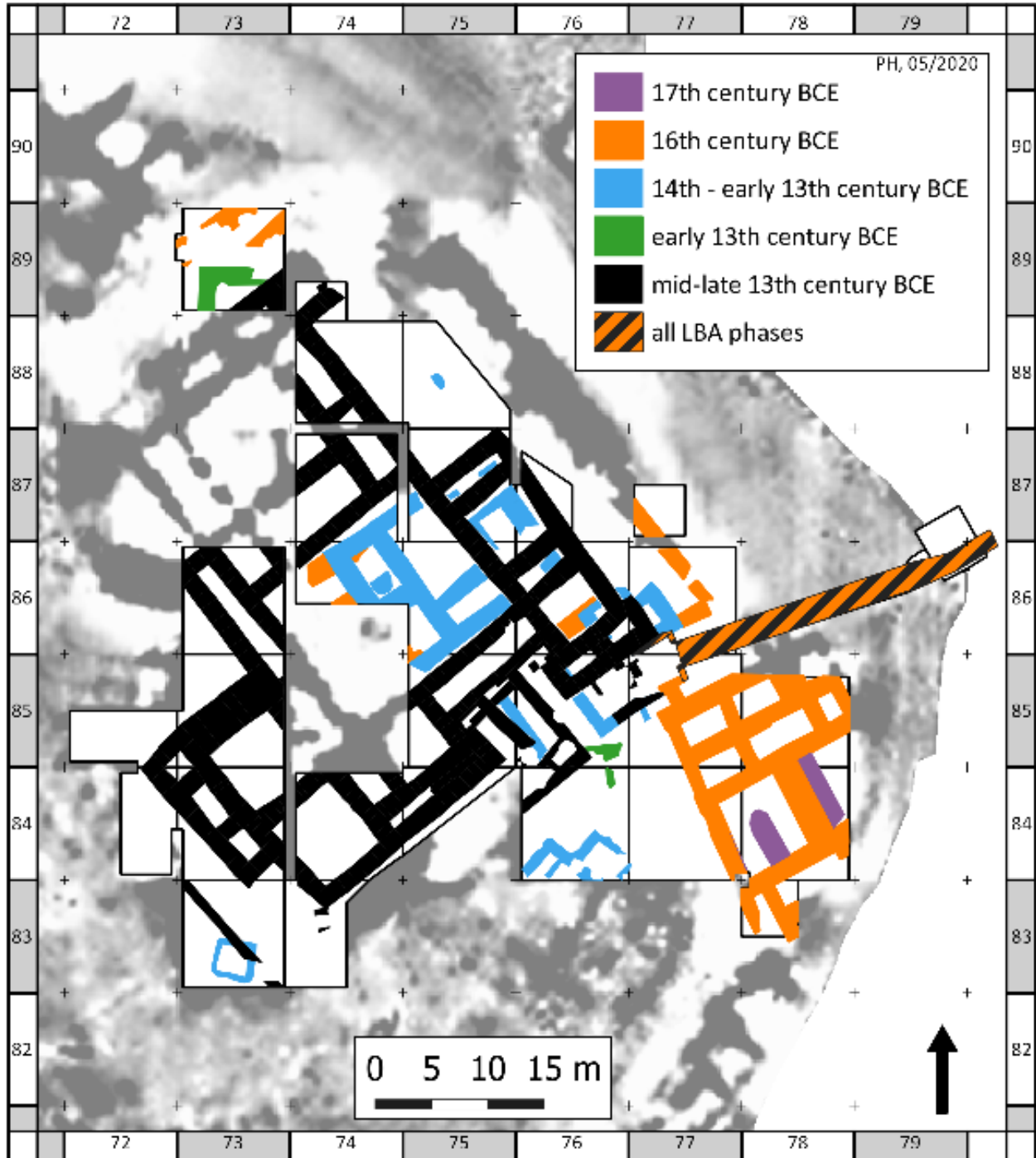
Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 11

“Dahanga” Yazılı Tablet Parçası

Not. Görsel, Oymaağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.

Şekil 12

Büyük Tapınak Binasının Planı

Not. Görsel, Oymağaç Höyük/Nerik Kazı Arşivine aittir.